

Aleksander Raczynski

Uniwersytet im. A. Mickiewicza w Poznaniu, Wydział Prawa i Administracji,
Katedra Prawa Cywilnego, Handlowego i Ubezpieczeniowego
aleksander.raczynski@amu.edu.pl

**ORZECZNICTWO SĄDOWE W SPRAWACH
DOTYCZĄCYCH ODPOWIEDZIALNOŚCI
ODSZKODOWAWCZEJ FACHOWEGO
PEŁNOMOCNIKA**

Streszczenie: W artykule przedstawiono dorobek orzecznictwa w zakresie odpowiedzialności odszkodowawczej fachowych pełnomocników (adwokatów i radców prawnych). Autor analizuje orzeczenia zapadłe na tle przesłanek odpowiedzialności odszkodowawczej ww. osób, czyli zdarzenia powodującego odpowiedzialność odszkodowawczą, szkody oraz związku przyczynowego. W konkluzji autor wskazuje na trudności związane z wykazaniem istnienia odpowiedzialności odszkodowawczej omawianej grupy zawodowej.

Słowa kluczowe: odpowiedzialność odszkodowawcza, odpowiedzialność cywilna, adwokaci, radcowie prawni, zdarzenie powodujące odpowiedzialność odszkodowawczą, szkoda, związek przyczynowy.

Klasyfikacja JEL: K 12, K 22, K 35.

**JUDICIAL DECISIONS IN CASES INVOLVING THE LIABILITY
OF PROFESSIONAL ATTORNEYS**

Abstract: This paper presents the body of case law concerning the civil liability of professional legal advisors (barristers and solicitors). The author analysis court decisions regarding the conditions of civil liability for the aforementioned professionals – tort, injury, and causation. In the conclusions the author presents the difficulties associated with proving the existence of civil liability in this occupational group.

Keywords: liability for damages, civil liability, attorneys at law, legal advisors, tort, injury, causation.

Wstęp

Lata transformacji w Polsce to bez wątpienia okres profesjonalizacji wielu dziedzin życia gospodarczego. Proces ten widać także w sferze usług prawnych – w stwierdzeniu tym nie chodzi przy tym wyłącznie o zwiększenie zakresu oferowanych usług, zastosowanie elektronicznych narzędzi służących procesom zarządzania czy też pojawienie się wyspecjalizowanych usług w nowych – często niezwykle wąskich – dziedzinach prawa. Ostatnie lata to bez wątpienia również wzrost oczekiwań co do poziomu świadczonych usług oraz świadomości – zarówno prawników, jak i ich klientów – co do możliwości dochodzenia roszczeń odszkodowawczych w razie uchybienia obowiązkom związanym z należyтым wykonywaniem zawodu prawnika.

Warto zastanowić się nad zagadnieniem wpływu orzecznictwa na praktykę gospodarczą w tym zakresie. Szczególnego znaczenia nabiera w tym kontekście rola orzecznictwa jako czynnika stymulującego wzrost poziomu świadczonych usług. Przyjrzyjmy się zatem dorobkowi judykatury w sprawach dotyczących odpowiedzialności odszkodowawczej fachowego pełnomocnika (adwokata i radcy prawnego).

1. Przesłanki odpowiedzialności odszkodowawczej fachowego pełnomocnika

Zagadnienie wskazane w tytule niniejszego artykułu wymaga sięgnięcia w pierwszej kolejności do przesłanek odpowiedzialności odszkodowawczej fachowego pełnomocnika w polskim systemie prawnym. Jak podkreśla się w literaturze, odpowiedzialność fachowego pełnomocnika oparta jest na odpowiedzialności kontraktowej przewidzianej w art. 471 i n. kodeksu cywilnego [k.c.], w myśl którego dłużnik jest zobowiązany do naprawienia szkody wynikłej z niewykonania lub nienależytego wykonania zobowiązania, chyba że niewykonanie lub nienależyte wykonanie jest następstwem okoliczności, za które dłużnik odpowiedzialności nie ponosi. Aby mówić o odpowiedzialności fachowego pełnomocnika, konieczne jest zarazem wykazanie ogólnych przesłanek odpowiedzialności cywilnej [Gutowski 2009, s. 197].

Do powstania tej odpowiedzialności niezbędne będzie zatem łączne spełnienie trzech warunków:

- wystąpienia zdarzenia, z którym system prawny łączy na określonych zasadach obowiązki naprawienia szkody,

- powstania szkody,
- istnienia związku przyczynowego między zdarzeniem a szkodą [Czachórski i in. 2004, s. 206; Dybowski 1981, s. 197; Kaliński 2009, s. 32; 2011, s. 54; Radwański i Olejniczak 2012, s. 82].

W ramach odpowiedzialności kontraktowej zdarzenie powodujące obowiązek naprawienia szkody polegać będzie co do zasady na niezachowaniu należytej staranności. Ustawodawca przewidział tu jednak szczególne reguły odpowiedzialności wynikające z przepisu ustawy lub czynności prawnej (art. 472 k.c.).

Pojęcie „należytej staranności” zdefiniowane jest w art. 355 § 1 k.c., zgodnie z którym „Dłużnik zobowiązany jest do staranności ogólnie wymaganej w stosunkach danego rodzaju (należyta staranność)”. Miernik owej należytej staranności w zakresie prowadzonej przez dłużnika działalności gospodarczej uwzględnia się przy tym – stosownie do treści art. 355 § 2 k.c. – z uwzględnieniem zawodowego charakteru tej działalności.

Tę ostatnią przesłankę wyjaśnia doktryna, wskazując, że wzorzec należytej staranności w odniesieniu do przedsiębiorcy wymaga uwzględnienia, że jego działalność prowadzona jest stale i jest oparta na szczególnej wiedzy i umiejętnościach. „Prowadzenie przez dłużnika działalności profesjonalnej uzasadnia zwiększone oczekiwania otoczenia co do jego umiejętności, wiedzy, skrupulatności i rzetelności, zapobiegliwości i zdolności przewidywania. Te zwiększone oczekiwania każe ustawa mieć na względzie i z nich budować wzorzec należytej staranności dla przedsiębiorcy” [Machnikowski 2008, s. 542]. W odniesieniu do odpowiedzialności fachowego pełnomocnika niezbędne jest przy tym wykazanie konkretnych naruszeń określonych obowiązków fachowego pełnomocnika [Gutowski 2009, s. 191].

W jaki zatem sposób orzecznictwo doprecyzowało poszczególne przesłanki odpowiedzialności odszkodowawczej w odniesieniu do czynności wykonywanych przez fachowych pełnomocników?

2. Zdarzenie powodujące obowiązek naprawienia szkody

Z dorobku orzeczniczego Sądu Najwyższego wynika przede wszystkim zastrzeżenie poziomu oczekiwań w odniesieniu do omawianej grupy zawodowej. W uzasadnieniu postanowienia SN z dnia 14 sierpnia 1997 r. Sąd Najwyższy wskazał bowiem: „od adwokata (jako profesjonalisty) [...] należy przede wszystkim wymagać nie – jak od laika – tylko minimalnej znajomości przepisów kodeksu postępowania cywilnego [...], lecz także znajomości odpowiedniej

do pełnionego zawodu. Strona zaś, ustanawiając adwokata pełnomocnikiem i uiszczając opłaty za czynności adwokackie w postępowaniu przed organami wymiaru sprawiedliwości, ma prawo spodziewać się i wymagać, by czynności te [...] wykonane zostały z pełną znajomością obowiązujących przepisów”.

W orzecznictwie można znaleźć przy tym stwierdzenie, że obowiązek świadczenia pomocy prawnej przy zachowaniu należytej staranności nie wyczerpuje się poprzez wysłuchanie mocodawcy o okolicznościach faktycznych sprawy i uwzględnienie przedłożonych przez niego dokumentów, ale zakłada także aktywną rolę adwokata/radcy prawnego przy ustaleniu istotnych dla sprawy faktów. Fachowy pełnomocnik nie może więc poprzestać na twierdzeniach i dokumentach przedłożonych mu przez klienta – obowiązany jest przejawiać inicjatywę w zakresie uzyskania wszelkich informacji niezbędnych do prowadzenia sprawy [Wyrok SA w Białymstoku z dnia 16 listopada 2006]. Kanwą dla tego orzeczenia stanowił stan faktyczny, w którym fachowy pełnomocnik złożył pozew do sądu powszechnego, pomijając zawarty w umowie zapis na sąd polubowny, co w ostateczności doprowadziło do przedawnienia dochodzonego roszczenia.

W jednym z orzeczeń Sąd Najwyższy wskazał, że prawnik powinien podejmować się prowadzenia spraw wyłącznie w zakresie takich dziedzin prawa, które dobrze zna od strony normatywnej, teoretycznej i zastosowania w praktyce, zwłaszcza poprzez orzecznictwo, a także uwzględniając wystarczające doświadczenie zawodowe i życiowe. Sformułowanie to znalazło się w uzasadnieniu komentowanego głośno w mediach orzeczenia w sprawie przeciwko adwokat, od której zasądzono kwotę 1 237 600,00 zł tytułem odszkodowania za szkodę wynikłą z błędnie sporządzonej opinii prawnej oraz niewłaściwie wypełnionego weksla *in blanco*. W wyroku tym Sąd Najwyższy wskazał, że należyta staranność osoby zawodowo wykonującej zobowiązanie – poza sytuacjami, w których umówiono się inaczej – jest rozumiana jako przeciętnie wymagana, a więc zachowująca ustaloną wzorcem średnią na wystarczającym poziomie, na tyle dobrym, aby prawidłowo wykonać czynności zawodowe. Co do zasady, fachowy pełnomocnik nie musi więc legitymować się wiedzą ponad średni poziom wśród jego grupy zawodowej, nie ma zatem wykazywać dla zachowania należytej staranności, że ma wiedzę i umiejętności wybitne, ale jest nieodzowne, aby wykazał posiadanie kompetencji zawodowych w sprawach, których prowadzenia się podejmuje [Wyrok SN z dnia 15 marca 2012].

Pełnomocnikowi nie można przy tym zarzucić wybrania określonej koncepcji prawnej prowadzenia sprawy swojego mocodawcy, jeżeli dopiero

w trakcie trwania postępowania sądowego lub po jego zakończeniu koncepcja ta, wcześniej możliwa do obrony, została uznana w orzecznictwie lub w doktrynie za wadliwą, a pogląd taki został zaakceptowany i się ugruntował. Postępowanie pełnomocnika należy więc oceniać według stanu orzecznictwa i nauki prawa w czasie podejmowania przez niego decyzji materialnych i procesowych [Wyrok SN z dnia 15 marca 2012]. Sąd Najwyższy zwraca przy tym uwagę, że rozbieżności w procesie wykładni i stosowania norm prawnych są czymś naturalnym. Przyjęcie w konkretnym stanie faktycznym jednego z wariantów, przy braku w piśmiennictwie i orzecznictwie utrwalonej, jednolitej wykładni norm prawnych, nie może być uznane za niedołożenie należytej staranności, jeśli wybór ten nie narusza obowiązujących reguł wykładni i stosowania prawa [Wyrok SN z dnia 8 marca 2012]. Miarą staranności jest przy tym dbałość o prowadzenie procesu z wykorzystaniem wszystkich dopuszczalnych prawem możliwości zapewniających zleceniodawcy uzyskanie przez niego korzystnego rozstrzygnięcia [Wyrok SN z dnia 16 czerwca 2010].

3. Szkoda

Co do zasady, szkodę określa się w literaturze jako uszczerbek w prawnie chronionych dobrach (interesach), z którym ustawa wiąże powstanie odpowiedzialności odszkodowawczej [Banaszczyk 2005, s. 900; Czachórski i in. 2004, s. 99; Dybowski 1981, s. 213–217; Kaliński 2009, s. 76–91; 2011, s. 165–208; Radwański i Olejniczak 2012, s. 90]. Niedochowanie wskazanych wyżej zasad przez pełnomocnika nie jest jeszcze jednoznaczne z wyrządzeniem klientowi szkody – nie każdy bowiem doznany przez klienta uszczerbek będzie jednak wynikiem działań pełnomocnika.

Warto zwrócić w tej mierze uwagę na treść wyroku Sądu Apelacyjnego w Poznaniu z dnia 14 stycznia 2009 r., w którym sąd ten słusznie wskazał, że orzeczenia sądowe zasądzające nie mają charakteru konstytutywnego, a jedynie deklaratorywny (deklaratoryjny), potwierdzają zatem jedynie istnienie powstałego już wcześniej obowiązku zapłaty określonej sumy pieniężnej [Wyrok SA w Poznaniu z dnia 14 stycznia 2009]. Konieczność zapłaty określonej kwoty – bądź też jej nieuzyskanie – w wyniku prowadzonego postępowania sądowego nie muszą być zatem tożsame z poniesieniem przez klienta szkody majątkowej wskutek działań ustanowionego w sprawie pełnomocnika. Zapadłe orzeczenie może bowiem jedynie stwierdzać określony obowiązek istniejący na podstawie przepisów prawa. W omawianym wyżej

orzeczeniu rozumowanie to doprowadziło sąd do konkluzji, że sam fakt spóźnionego złożenia apelacji przez profesjonalnego pełnomocnika i spowodowane tym jej odrzucenie nie stwarza jeszcze podstawy do odszkodowawczej odpowiedzialności tegoż pełnomocnika; istotne są bowiem wywołane tym zaniechaniem skutki [Wyrok SA w Poznaniu z dnia 14 stycznia 2009]. Odpowiedzialność odszkodowawcza pełnomocnika powstanie zatem jedynie wówczas, gdy pomiędzy jego działaniem lub zaniechaniem a doznanym przez klienta uszczerbkiem istnieć będzie adekwatny związek przyczynowy, a zatem dopiero wówczas, gdy będziemy w stanie wykazać, że owo spóźnienie w złożeniu środka odwoławczego spowodowało uprawomocnienie się obiektywnie nieprawidłowego wyroku.

4. Adekwatny związek przyczynowy

Problem relacji pomiędzy uszczerbkiem w majątku klienta a czynnościami fachowego pełnomocnika pozostaje bowiem zagadnieniem z zakresu związku przyczynowego [Wyrok SN z dnia 2 grudnia 2004]. W ewentualnym procesie o odszkodowanie sąd orzekający powinien zbadać, jakie byłyby skutki działań pełnomocnika, gdyby dochował on należytej staranności [Wyrok SA w Poznaniu z dnia 14 stycznia 2009].

Warto w tym miejscu wskazać, że istnienie adekwatnego związku przyczynowego między określonym zdarzeniem a szkodą wymaga w pierwszej kolejności przeprowadzenia badania *conditio sine qua non*, a zatem ustalenia, czy określony skutek (szkoda) pozostaje w ogóle w relacji przyczynowej z rozpatrywanym zdarzeniem; w przypadku istnienia takiego związku sąd bada, czy zakres następstw określonej przyczyny można uznać za adekwatny [Bagińska 2013, s. 35].

W orzecznictwie wskazuje się, że w przypadku żądania odszkodowania za skutki przegranego przez pełnomocnika procesu, ustalenie istnienia oraz zakresu takiego odszkodowania obejmuje dwa przedmioty. Pierwszym z nich jest właściwe postępowanie odszkodowawcze, w którym klient domaga się odszkodowania, podnosząc naruszenie obowiązków wynikających ze stosunku prawnego łączącego go z prawnikiem. Drugi przedmiot, wykazywany w ramach przesłanki związku przyczynowego, to proces pierwotny, w którym obecny pozwany reprezentował interesy aktualnego powoda. W procesie odszkodowawczym sąd przesądza o wyniku obu tych postępowań, ustalając hipotetycznie, jakie rozstrzygnięcie zapadłoby w procesie pierwotnym, gdyby zastępca procesowy prawidłowo zrealizował swoje obowiązki.

Spełnienie przesłanki adekwatnego związku przyczynowego jest więc uzależnione od stwierdzenia przez sąd, że klient wygrałby proces, gdyby nie zaniechanie jego pełnomocnika [Wyrok SA w Poznaniu z dnia 14 stycznia 2009; Wyrok SA w Warszawie z dnia 2 grudnia 2010; Wyrok SN z dnia 2 grudnia 2004]; wszak na uwzględnienie powództwa mają nie tylko wpływ czynności procesowe stron, ale przede wszystkim okoliczności faktyczne sprawy [Wyrok SA w Poznaniu z dnia 14 grudnia 2006].

Podsumowanie

Wskazany wyżej dorobek orzecznictwa w zakresie odpowiedzialności odszkodowawczej fachowego pełnomocnika prowadzi do dwojakich konstatacji. Z jednej strony wskazuje on na istnienie wysokich wymagań stawianych omawianej grupie zawodowej. Od fachowego pełnomocnika oczekuje się ponadprzeciętnej znajomości prawa, aktywnej roli w ustalaniu istotnych dla sprawy okoliczności czy wreszcie podejmowania się prowadzenia wyłącznie tych spraw, co do których pełnomocnik ten ma wystarczającą wiedzę i doświadczenie.

Z drugiej jednak strony pociągnięcie fachowego pełnomocnika do odpowiedzialności napotyka trudności. Zasadniczą z nich wydaje się konieczność dowodzenia istnienia przesłanki adekwatnego związku przyczynowego pomiędzy działaniem lub zaniechaniem prawnika a wyrządzoną szkodą. Nie wystarczy bowiem udowodnienie określonych uchybień – konieczne jest wykazanie, że to właśnie owe uchybienia doprowadziły do negatywnych skutków w majątku klienta. Zabieg ten jest przy tym szczególnie trudny i skomplikowany w przypadku orzeczeń deklaratoryjnych – stwierdzających jedynie istnienie określonego stanu prawnego.

Bibliografia

Literatura

- Bagińska, E., 2013, *Odpowiedzialność deliktowa w razie niepewności związku przyczynowego. Studium prawnoporównawcze*, Dom Organizatora TNOiK, Toruń.
- Banaszczyk, Z., 2005, w: Pietrzykowski, K. (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz do artykułów 1–449*¹¹, t. 1, C.H. Beck, Warszawa.

- Czachórski, W., Brzozowski, A., Safjan, M., Skowrońska-Bocian, E., 2004, *Zobowiązania. Zarys wykładu*, Wydawnictwo Prawnicze LexisNexis, Warszawa.
- Dybowski, T., 1981, w: Radwański Z. (red.), *Prawo zobowiązań – część ogólna, System prawa cywilnego*, Wrocław, Warszawa, Kraków, Gdańsk, Łódź.
- Gutowski, M., 2009, *Umowa o zastępstwo procesowe*, C.H. Beck, Warszawa.
- Kaliński, M., 2009, w: Olejniczak A. (red.), *Prawo zobowiązań – część ogólna, System prawa prywatnego*, t. 6, C.H. Beck, Warszawa.
- Kaliński, M., 2011, *Szkoda na mieniu i jej naprawienie*, C.H. Beck, Warszawa.
- Machnikowski, P., 2008, w: Gniewek, E. (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz*, C. H. Beck, Warszawa.
- Radwański, Z., Olejniczak, A., 2012, *Zobowiązania – część ogólna*, C.H. Beck, Warszawa.

Orzecznictwo

- Postanowienie SN z dnia 14 sierpnia 1997 r., II CZ 88/97, OSNC 1998, nr 3, poz. 40.
- Wyrok SA w Białymstoku z dnia 16 listopada 2006 r., I ACa 620/06, OSAB 2006, nr 4, poz. 3.
- Wyrok SA w Poznaniu z dnia 14 grudnia 2006 r., I ACa 707/06, LEX nr 330993.
- Wyrok SA w Poznaniu z dnia 14 stycznia 2009 r., I ACa 915/08, LEX nr 518059.
- Wyrok SA w Warszawie z dnia 2 grudnia 2010 r., VI ACa 844/10, LEX nr 743985.
- Wyrok SN z dnia 2 grudnia 2004 r., V CK 297/04, LEX nr 222184.
- Wyrok SN z dnia 16 czerwca 2010 r., I CSK 481/09, LEX nr 607235.
- Wyrok SN z dnia 8 marca 2012 r., V CSK 104/11, LEX nr 1215159.
- Wyrok SN z dnia 15 marca 2012 r., I CSK 330/11, OSNC 2012, nr 9, poz. 109.